

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMŰVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félv.

Pest, majus' 20. 1838.

40. szám.

Tartalom: Historiai vázolatok a' két magyar haza' egyesülése felett. Vége (Kölcsy Ferencz). — A' végzethez (Ormós László). — Levelek a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplójából (Zsogovics István). — Magyar játékszini krónika (S. F.).

Historiai vázolatok

a' két magyar haza' egyesülése, 's Magyarország a' részekhez való joga felett.

(V é g o.)

Mind ezek után könnyen meg lehet érteni: miért lőn az, hogy a' magyar királyok a' részeknek országunkhoz tartozását elejétől fogva nyilván elismerték. I. Leopold' nyilatkozásait már láttuk; az 1715: 92, 1723: 20, 1729: 7. törvényczikkelyeket a' törvénykönyvben mindenki olvashatja. E' világos értelmű törvények után a' részek' sorsát elhatározó, 's 1732-ben kiadatott carolina resolutio, (melly Középszozlnokot, Krasznát, és Kővárvidékkel fél Zarándot Erdélyhez csatolta) csak felette váratlan lehetett. Azonban Mária Therezianak az 1741: 18 cikkelyben kijelentett nyilatkozása az 1752-diki cselekvés' egész alapját megczáfolja; országunknak a' kérdéses részekhez való jogát ünnepiesen kimondván. Csak az ismeretes záradék: auditis etiam Transsylvanis okozhatá a' visszakebelesítés' elhalasztását; ez elhalasztás miatt lőn ismét, hogy Zaránd' állapotára

nézve 1744-diki august' 25-dikén, 's 1745-diki december' 16-dikán újabb királyi leírások adattak ki.

Az auditis záradék' következtetésében mik történtek, az 1832/6-diki magyarországi gyűlés' előleges sérelmei' és kívánatai' többször említett 2. és 3. pontjaiban említett. Ohajtanám: olvasóim ezen idézett pontokkal ismerkednének meg; 's feltevéen, hogy a' nagyobb rész azokat valósággal ismeri, elégnek tartom reájok hivatkozva, a' következőket megjegyezni.

1.) Erdély 1751-ben megkérdeztetvén, a' részeket magához tartozóknak állítá, és okait a' nagyváradi békességen, a' carolina resolution, 's a' hely' fekvésén, 's a' polgári és katonai kormányzás' alkalmasb módján építé.

A' nagyváradi szerződés 7-dik pontja így következik: item quantum ad Regnum Hungariae, et ejus administrationem attinet, ita ordinatum est, ut tam Rex ipse Romanorum, quam Rex serenissimus Johannes, eam partem regni et provinciarum ei subjectarum, quam nunc de facto tenet, libere, cum omni regiae potestatis plenitudine teneat, et possideat. Slavonia autem et Croatia et Dalmatia

in manibus serenissimi Romanorum Regis, Transsylvania vero sub ditione, potestateque serenissimi Johannis Regis permanente, et hoc vita ejus durante.

Lehet-e ezt a' Zápolya' éltéig kötött egyességet a' részek' eltulajdonítására használni? Nincs-e közönségesen tudva, hogy Zápolya' halála után, az elszakadt országrész, épen ezen váradi béke' erejénél fogva szállott Ferdinandra? Kell-e az 1552: 1. törvényczikkelyt újra meg újra emlékeztetbe hozni? Minden tudja, hogy ezen czikkely óta új időszak kezdődik; 's hogy későbbben Erdély és a' részek nem a' már beteljesedett váradi béke', hanem az 1571-diki szerződés' pontjainál fogva váltak el. Mit foglalt pedig ezen 1571-ki szerződés magában; 's idővel reá mik következtetek? azt felebb eléggé kimerítettem.

A' carolina resolútióból venni erősséget: egy kevésbé rendesnek látszik. Említettem, hogy a' carolina resolutio nem csak az előre ment szerződésekkel, de az 1715: 92, 1723: 20, és 1729: 7. magyarországi czikkelyekkel is merőben ellenkezik; és így azon resolútiót, csak mint ideiglenes kormány - rendeletet, nem pedig, mint a' magyar nemzet' nevében tett szerződést kell tekinteni. 'S ugyan azért annak erejével a' magyarországi jogok' gyengítésére élni annál kevésbé lehet: mivel az 1740: 18 törvényczikkelyben, az illető királyi felségnek a' kérdéses resolúcióval ellenkező nyilatkozása foglaltatik.

Hogy a' többi okok, országunk' diplomaticai adatokon alapuló jogait meg nem rendíthetik; azt elég csak érinteni. Egyébiránt is ezen okok az 1727: 8 czikkely által kirendelt országos küldöttség' munkálatában, a' 20-dik szám alatt, meg vagynak czáfolva.

2.) Magoknak a' részeknek nevében a' visszakebelesítésre nézve, két figyelemre méltó nyilatkozás van. Egyik az 1790-diki magyar diaeta' napkönyvének 6—11. lapjain; másik az erdélyi, hasonlólag 1790-ben tartott országgyűlés' naplójának 81-dik lapján. Amabban azt vallják a' részek, miképen ők 1732 év 1733 években kihallgatva nem valának; 's az erdélyi részről jogainkkal ellenkezőleg adott felelet nem az ő befolyásokkal készüle. Emebben pedig a' részek' képviselői az erdélyi diaeta' hatodik ülésén a' rendek előtt jelentik ugyan az egyesség' hite' letételére készséget, adatott útasítások sze-

rint; úgy mindazáltal, hogy ezzel Magyarország' leendő visszakapcsoltatásoknak sürgethetésétől el ne rekesztessenek.

A' részek' ezen két rendbeli nyilatkozásával egyenesen ellenkezik az erdélyi rendeknek az 1792-diki országgyűlésen készült határozások. Ebben az mondatik, hogy a' részeknek erdélyhez lett kapcsoltatásokban Magyarország' törvényesen megegyezett; 's az ügyet 1732-dikben a' felség' elhatározása alá maga' eresztette; 's így az 1732-diki királyi rendeletet (carolina resolútiót) úgy kell tekinteni, mint a' dolog' végképen lett elintézését, melly vitatás alá többé nem jöhet. Erre elég legyen megjegyezni.

a.) hogy a' leopoldi hitlevelet megelőző korban, Magyarország, a' részek' Erdélyhez adásában mi óvásokkal egyezett meg? felebb bőven kimerítettem.

b.) hogy I. Leopold a' részeket egyenesen Magyarország' sajátának lenni állította; 's ez ellen Erdély' akkori rendei semmi diplomaticai okot felhozni nem tudtak: hasonlóul kimagyaráztam.

c.) hogy 1732-dikben a' magyar rendek ez ügyet királyi rendelet alá eresztették volna: az ellen az 1715, 1723, és 1729-diki, többször idézett törvényczikkelyek' tartalma, az 1741: 18, az erdélyi rendekhez 1751-ben februar' 11-dikéről intézett királyi leírás, az 1764-diki országgyűlés' irományai az 1790/2: 11, 's legközelebb az 1825/7, 1830, és 1832/6-diki országgyűlések' előleges sérelmei és kívánatai nyilván kiáltanak. Magyarország a' carolina resolutio' következtésül végbe ment cselekvésben soha meg nem egyezett; 's megegyezni még csak távolról sem láttatott.

I. Leopold általvevé Erdélyt, mint magyar király. Ez nem vala egyéb, mint az 1571-től kezdve a' leopoldi hitlevél' megkésztüléseig ismét és ismét megújított szerződések' természetes következménye.

Erdély maga, mind a' mohácsi nap előtt, mind az elválás' korában saját, 's a' magyar királyok által biztosított, municipalis jusokkal bíró tartománynak ismertetett. Ennek eredeti oka, mint felebb megjegyeztetett, a' szent Istvánt megelőző korban fekszik; 's ezen körülményekből jön, hogy Erdélyt, bár az a' magyar korona' legrégibb tagjának mindenkör megismertetett, a' magyar rendek még is nagyobb tiszteletben tartják, mint sem fel-

tétel nélküli visszakapcsolatását kívánnák. E' helyett kölcsönös egyezkedésen épülendő egyesülést ohajtanak; 's ohajtásokat a' testvéri nevezet' természet által megszentelt címmén, 's a' koronának folytonos szerződések által fentartott jogain alapítják.

A' részeket' illetőleg pedig, úgy hiszem, a' felebbiekben a' következők ki vagynak fejte:

1.) Azok minden régi szerződésben magyarországi föld birtoknak ismertettek.

2.) A' fejedelmeknek Erdélytől különböző hatósággal adattak által. Lásd felebb, az 1571, 1615, 1620, 1622-diki 's több szerződéseket, az 1647: 20 cikkelyt, 's a' Mararosról szóló jegyzetet.

3.) I. Leopold által Erdély' visszavételekor Magyarországhoz tartozóknak lenni nyilván kimondattak.

4.) Sorsok a' carolina resolutio által nem végképen határozottatott el; hanem attól kezdve maiglan folyvást tárgyalatás alatt van.

Ezek az okok, miknél fogva az 1832-ki magyar rendek a' részeket, mint tisztán és tagadhatatlanul magyarországi földbirtokot (mellynek még I. Leopold' időszakában, mindjárt Erdély' visszavételekor az anyaországgal egyesíttetni kellett vala) már egyszer, több, mint egy századra terjedő haladék után úgy kívánták vissza, hogy a' kérdés, olly kimerítő diplomaticai bizonyítványok után, teljesen eldöntöttnek tekintessék; az Erdélyre magára nézve meghagyott auditis záradék a' részekre többé ki ne terjesztessék. Királyunk a' kívánságot igazságosnak találá; 's így született a' mult országgyűlés' azon cikkelye, melly a' visszakebelesítést minden további feltétel nélkül meghatározta. Magyarország megtevé, a' mivel Erdélynek, mint testvér hazának, tartozik; de meg kelle tennie azt is, a' mivel saját magának tartozik: az az, kijelenté, hogy a' testvér haza a' soha meg nem tagadott közös korona' ótalmában kölcsönös egyezés mellett egyesületre meghívást méltán vár; de a' részeknek (mikhez való jogát, az erdélyi rendek soha semmi diplomaticai bizonyítványokkal meggyengíteni nem tudhaták) vissza kell tétetni oda, honnan bal körülmények miatt, de óvás mellett, ideiglen el voltak szakasztva.

Kölcsönös igazság a' társasági erények közt legszükségesebb; de Magyarország a'

magá testvérétől nem csak igazságot vár, hanem testvéri szent érzelmeket is. Karjaink tárva vagynak, 's ha testvéreink tőlünk szeretetlenül nem fordulnak el: királyaink' magas védelmé alatt egygyé leszünk; 's akkor nem csak a' részek, de országunk' minden megyei, Erdélyhez úgy fognak tartozni, mint mihozzánk!

Kölcsey Ferencz.

A' végzethez.

Magas csenedben a' ki ülsz
Történetek felett,
'S le nem tekintve forgatod
Sötét évkönyvedet —
Végzet! hatalmas — egy — örök!
Te nem tudsz hallani;
Ne halld: de téged' e' kebel
Tud még is áldani.

Tőled lövellik békefény,
Az élet' szelleme;
Tőled gomolyg halálhozó
Viszályok' fellege:
Itt boldog új hon, ifju nép
Zerg háladalt hozzád;
Ott vérmezőn, romon sohajt
Feléd a' néma vád.

Te intesz, és roppanva kél
Világ a' semmiből;
És intesz, és ezer világ
A' semmiségbe dől:
Te bútan és örömtelen
Bírod nyugalmadat; —
Meg nem zavarja átok azt,
Nem semmi áldozat.

Mért kezdetek, idők előtt
Készültek útaid,
'S a' végtelenbe nyúltak el
Nagy gondolatjaid;
Hogy kezdetek, idők után
Ne légyen baj veled:
'S az élet és halál között
Fenálljon rendszered.

Dicső vagy változatlanúl!
Ki meg nem változol,
Kinek fenséged, a' nyögő
Imához nem hajol;